

Научна критика
Примљен: 14. јануара 2024.
Прихваћен: 12. маја 2024.
УДК 821.163.41.09-31 Петровић Р.(049.32)
10.46630/phm.16.2024.62

НОВИ ПРИЛОГ РАСТКОЛОГИЈИ

(Александра Матић, *Расџко Пејровић у ојлегалу искони – ѝрилози расџколоџији*, Крагујевац, Филолошко-уметнички факултет, 2023)

Нова монографија у едицији „Црвена линија“ (уредник Драган Бошковић), ФИЛУМ-а у Крагујевцу, *Расџко Пејровић у ојлегалу искони – ѝрилози расџколоџији* Александре Матић обједињује ауторкине радове настале у периоду 2015–2020. године, од којих је већина била раније објављена у научним часописима, зборницима радова са научних скупова и у тематским зборницима.

Троделна композиција књиге указује на три истраживачка и тематска тежишта; у првом делу („Словенство, митологија, идентитет“) разматран је рани корпус стваралаштва Растка Петровића, превасходно његова поезија. Анализиран су доминантни мотивски и значењско-идеолошки аспекти са посебним нагласком на трагове старословенских култова и митолошких слојева, садржаним у поетским сликама стварања, рушења и обнављања. Ову динамистичко-виталистичку фазу стваралаштва Растка Петровића ауторка позиционира у шири духовни и поетички контекст неославнофилства, који се међу авангардним књижевницима јавља почетком 20. века као идеја антиокцидентализма, заснована на утопијској вери у примат исконског, неисквареног прасловенског начина живота. Истовремено, скреће се пажња на генезу ових идеологема и поетологема у романтизму и на њихову повезаност са процесом конституисања националних идентитета словенских народа. У првој етапи авангардистичког радикализма Растка Петровића уочава се изразита заокупљеност мистеријом расе, ирационалним, нагонским, интуитивним просторима духа, који ће у његовом зрелом стваралаштву постојати у дубинској структури текстова, односно на нивоу симболичког израза. Пишчеву рану артикулацију словенства ауторка сматра значајном за разумевање његовог стваралаштва у целини, јер Растко Петровић управо на старословенској теми конфигурише своју, како имплицитну, тако и експлицитну поетику. Поетичка својства Петровићеве поезије са подтекстом у фолклору истичу обновитељске снаге и магијске моћи речи, њене мистичности и ирационалности, импровизације и фрагментарности, мелодичности, ритмичности и експресивности. Овај стилско-тематски регистар А. Матић тумачи у поетичком и идеолошком контексту питања о српском културном и књижевном идентитету. Указивањем на романтичарски ескапизам, Бергсонов интуиционизам и ничеанство као на идејно-филозофске парадигме које су утицале на рану фазу Петровићевог стваралаштва, ауторка закључује да је наспрам аскетског идеала хришћанске традиције и логоцентризма, постављен Дионис као бог игре, буности живота, мудрости и тела. Дионис постаје бог модерне цивилизације а дионизијско начело израз чисте непосредности, варварства, живота и нагона, ирационалног, хтоничног, искуство прекорачења и хаоса, одсуство границе.

Управо у том дионизијском начелу предхришћанског периода Словена Р. Петровић открива потенцијал за демонизације паганских митолошких бића и аниматска веровања, што ће бити, како ауторка с правом наглашава, једна од пишчевих великих тема. Петровићева синтагма „модерног фолклора” притом је виђена као онај поступак у коме се авангардизам спаја с мотивима усмене обредне поезије, у распону од ведре и чулне распусности до атмосфере уништења, насиља и смрти.

Приликом тумачења Петровићеве песничке збирке *Ошкровење* анализирана је и њена космолошка концепција која се устројава и на соларним и лунарним принципима. Чинећи окосницу Петровићеве ране поезије, као симболи цикличности, вечног обнављања, рађања и умирања, односно трошења и раста, митске слике соларних мотива у Петровићевој збирци семантизоване су по истом антитетичком принципу који преовладава у збирци, између рушилачке и стваралачке енергије.

На трагу савремених наратолошких приступа феноменима анималности у књижевности тумачи се Петровићев роман *Дан шестии*. Оспоравање идеје еволуционизма препознато је у роману као знак превладавања онтолошке пукотине између човека и животиње, те као модернистички начин трансформација анималне и хумане свести. У кључу модернистичке поетике тумачен је још један фреквентни Петровићев тематски комплекс који се односи на тајну рођења и тајну преегзистенције, са посебним освртом на праматеринско начело као својеврсни троп Петровићевих поетичко-естетичких начела.

Премда је већ у првом делу књиге успостављена интерпретативна позиција интертекстуалног читања, у фокусу другог дела („Интертекст и роман“) су преваходно интертекстуалне релације које су омеђене историјскопоетичким оквиром народне културе, митског, фолклорног и хришћанског контекста српске и руске традиције, са једне стране и поетиком авангарде и постмодерне књижевности, са друге стране. Примарне изворе у овом делу чине Петровићеви романи *Бурлеска јосјодина Перуна доја ірома* и *Дан шестии*, текст руске биљине „Три похода Илије Муромца” и роман *Ојсада цркве Свејој сјаса* Горана Петровића. Полазећи од досадашње рецепције Петровићеве *Бурлеске* као романеског апокрифа, ауторка минуциозно анализира велики цитатни дијалог и цитатну полемику као два облика комуникације романеског текста са подтекстом. Разматрани су морфолошки и наративни аспекти Петровићевог романа који одговарају поетичким захтевима авангарде, што подразумева „негацију узрочно-последичног, логичког тока и психолошке мотивације, односно афирмацију асоцијативне повезаности текста, фрагментарности и дефабуларизације, те истицање конструктивистичког принципа грађења романа“ (Матић 2023: 95). Као симптом дехијерархизације жанрова издвојено је међусобно прожимање епског, лирског и драмског, документарност, цитати из научних или историографских дела, митолошких и етнолошких студија, различити облици монтаже. У прилог транссемиотичкој природи Петровићевог романа, ауторка наводи и народне форме – баладе, епске песме, приповетке и предања, мит о хијерогамији (светој свадби), игру и карневал. Таква жанровска хибридниост, у којој се дадаистичка техника колажа и библијски списи налазе у сенци апокрифног, протумачена је као израз Петровићеве особене „поетике преиспитивања“, а не пуке негације традиционалних поетичких образаца.

Том аспекту иманентне поетике одговара и интертекстуално читање инкорпорираног текста руске биљине „Три похода Илије Муромца“ као оног антиципаторског геста писца који кореспондира са савременом Деридином критиком етноцентризма и западне метафизике. У тумачењу романа *Дан шестии* из перспективе завршетка, односно, компаративном анализом са митолошком народном песмом „Изједен овчар“ и романом *Ойсага цркве Светиої сїаса* Горана Петровића, ауторка нуди иновативни рецепцијски модел који указује на спрегу модерности и старине, дионизијске митологије и средњовековне традиције, те батетичну слику света у *Дану шестіом*.

Искорак ка другим видовима контекстуализованог читања Петровићевог дела, пре свега ка његовим трансмедиијалним потенцијалима, начињен је у трећем делу књиге („Херој на друмовима“) који је посвећен Петровићевим путописним текстовима и раним приповеткама писаним у периоду 1924–1925. Хронотопи Старе Србије и Македоније, као повлашћена места путописања анализирани су у контексту пишевих етнографских приступа народној традицији и „књижевног универзума који почива на начелима митске организације, именованог као *деволска долина*“ (Матић 2023: 170). Није пренебрегнута ни богата литерарна традиција која своју генезу има у српским путописима о новоослобођеним крајевима у 19. веку, односно међу авангардним путописцима – Станиславу Кракову, Станиславу Винаверу, Раду Драинцу. Ауторка је указала на семантичко разлиставање које простор Јужне Србије и Македоније добија у Петровићевом делу, у распону од симбола националног идентитета, преко граничних и митопоетских простора до културних категорија. Овим закључцима се придружује и упоредно читање Петровићевог путописа *Африка* и текстова о Полинезији и Тахитију Пола Гогена у контексту европског неопрIMITИВИЗМА и дискурса „егзотизма“. Полазећи од општег авангардног интересовања за црначку уметност и културу, као и од Петровићевог истраживања расног и етничког генија, ауторка на месту сусрета двојице уметника проналази обострани интерес за процес стварања, закључујући да „у додиру са примитивизмом инфантилистичка естетика авангардних аутора проналази своје место градећи особену поетичко-естетичку платформу“ у којој упркос залагањима аутора, „расни Други није био ништа више од инструмента у рукама Западнака“ (Матић 2023: 201, 206).

Студије унутар монографије сведоче о развојној линији поетике Растка Петровића коју је могуће пратити од фолклорних модела и националних форми мита до општечовечанских митских структура и антрополошких преплитања, од дезинтеграције жанровских образаца као концептуалног оквира авангардне уметности до увида у шири књижевно-културолошки хоризонт. Огледалски поетички поступак удвајања, примерен авангардној естетици деформисаног одраза, вариран је у паратекстуалном делу монографије којим се најављује истраживачка и методолошка вертикала подупрта поднасловима посебних тематских целина унутар поглавља.

Интерпретативни домети Александре Матић придружују се научним радовима који су били подстрек и инспиративна референца, аутора Предрага Петровића, Бојана Јовића, Василија Милановића, Александре Петровић, Драгана Бошко-

вића, Весне Матовић, Слободанке Пековић, Станиславе Бараћ, Хатице Крњевић, Јована Деретића, Радована Вучковића, Браниславе Милијић, Бојана Јовановића, Новице Петковића, Мирче Елијадеа, Мелетинског, Светозара Петровића, Станислава Винавера, Светлане Слапшак. Обогаћена у визуелном смислу илустрацијама и цртежима самог Петровића и других аутора, ова монографија представља хвале вредан допринос рецепцији дела Растка Петровића у српској науци о књижевности.

Снежана М. Милосављевић Милић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департаман за српску књижевност

<https://orcid.org/0000-0002-0313-6849>

¹ snezana.milosavljevic.milic@filfak.ni.ac.rs